MONSENYOR DE MORELLA I ELS CÀTARS VALENCIANS

Lluís FORNÉS

"Nosaltres som els vertaders cristians,
el papa és el porc senglar de la selva:
hi ha dues esglésies, la d'AMOR i la de ROMA.Gireu
les paraules i veureu com una és el contrari de l'altra.
Hi ha dues esglésies, una que fuig i perdona,
l'altra que persegueix i crema. Trieu!" [1]

DEDICATÒRIA IN MEMORIAM
En els dies que em trobe redactant est article,
m'he assabentat per la publicació setmanal occitana La Setmana
que Jordi Ventura ens ha deixat.
Ad ell, que ha treballat tant per la cultura comuna
i que ha investigat com ningú el catarisme occità,
li dedique respectuosament i afectuosa, el present treball.

ABANS DE COMENÇAR

Els valencians hem de sentir-nos orgullosos del nostre passat perquè va ser magnífic, no només el nostre esplèndid Segle d'Or de la literatura i l'art valencians sinó de l'època immediatament anterior. La nostra cultura va començar l'ascens en començar la davallada de l'occitana. Ací es produiren els ùltims trobadors, o poetes en llengua occitana, Pere i Jaume March, Gilabert de Pròixita... i sobretot, Jordi de Sant Jordi, considerat pels especialistes lo darrer trobador.

La nostra terra –terra d'acollida sempre– va ser el refugi dels últims càtars. Monsenyor de Morella, el Bon Cristià Belibaste, va ser l'últim perfecte cremat per la Inquisició. A les darreries del segle XIV i començaments del XV, sobre les cendres magistrals de la civilisació trobadoresca, començà l'època valenciana de més esplendor. El Regne de Valéncia va nàixer, per tant, en un bressol trobadoresc amb forta influència espiritual càtara. Cal recordar-ho perfectament. Són fets importantíssims que hem de guardar en la memòria i hem de fer passar a l'imaginari col.lectiu de tots els valencians i valencianes d'ara i del futur. En tenim l'obligació i el deure moral.

Abans de seguir, cal aclarir que he usat els nom de *càtars* i *perfectes*, usant la terminologia més coneguda, però, seguint la proposta científica recomanda per Renat Nelli i Anne Brenon, hauria d'haver dit *Bons Hòmens* o *Bons Cristians*. "no sembla que s'hagen anomenat mai a ells mateixos purs (càtars), ni tampoc perfectes , paraules que pertanyen al vocabulari de la Inquisició. Els documents demostren que usaven essencialment i senzillament, per a designar-se, el terme genèric apòstols o cristians. Els seus creients els anomenaven *Vertaders Cristians, Bons Cristians, Bons Hòmens* i *Bones Dones*".[2]

"No s'atribuïren mai a ells mateixos el superb apel.latiu de perfectes: els creients els anomenaven simplement bons cristians, bons hòmens, amics de Déu. Les perfectes eren les bones cristianes o les bones dones".[3]

Sóc conscient que el meu treball, comparat amb l'abundant bibliografia que hi ha sobre el tema, resulta molt esquemàtic. Cal tindre en compte, no obstant, que la finalitat no és parlar del catarisme sinó fer-ne una síntesi a fi de donar tot seguit fe de l'existència dels càtars valencians que fins ara, desgraciadament i sorpresiva, no han sigut objecte d'estudi. Semblava que no hi havia càtars valencians,

---

1.- Lluís Racionero Cercamón Ed. Avui, 1994, pàg. 111

2.- Anne Brenon Les Cathares. Traducció castellana La verdadera historia de los cátaros Ed. Martínez Roca, Barcelona 1997, pàgs. 15-16.

3.- Renat Nelli La vie quotidienne des cathares du languedoc au XIII siecle. Trad. Entre los cátaros, Ed. Argos Vergara, Barcelona 1984. pàg. 37.

però en vàrem tindre moltíssims, i de documentats en tenim 22. Va haver una Església de l'Amor valenciana? Per què no ha interessat als especialistes un tema tan atraient? Com s'explica que el nostre gentilici no se cite internacionalment en parlar de catarisme? Sí que hi ha càtars a terres valencianes. Per què no coneix ningú el fet? Per què en els treballs dels especialistes a nivell internacional no compta el fet que l'últim perfecte càtar és valencià, si més no, d'adopció? Se sentiran culpables de l'oblit els especialistes? Espere que sí, i que comencen a rectificar.

Va haver molts càtars a Valéncia, càtars valencians per tant, si atenem la nostra manera d'entendre el món actualment. "Valencians són tots aquells que viuen i treballen al país valencià". Acceptada la premisa, a les nostres terres varen vindre un fum de càtars a repoblarles en els primers anys de la Conquista, i la seua influència fa pensar que va ser important.

Amb el present treball, m'interessa sobretot obrir la porta. Confie que en vindran altres, especialistes, i faran el camí que cal fer. Espere.

BREVISSIMA INTRODUCCIÓ AL CATARISME

El catarisme és un moviment religiós que començà a tindre importància a terres occitanes i s'escampà per França, Itàlia, Alemanya i Anglaterra. Al costat sud dels Pirineus penetrà per la Vall d'Aran i Lleida al Regne de Valéncia. Encara que ells s'anomenaven simplement cristians, perquè estaven convençuts que els únics que seguien la fe de Crist eren ells, se'ls coneix també com albigesos, càtars, etc. Els seus precedents poden vindre d'una barreja doctrinal que beu de diverses fonts: gnosticisme, judeocristianisme, bogomilisme, etc. Diversos autors el veuen com una continuació del maniqueisme, encara que el treball d'Anne Brenon, citat anteriorment, rebutja totalment el concepte.

El catarisme va ser una religió popular, els primers que es convertien era el poble menut que s'identificava plenament amb aquells

missatges de pau i fraternitat universals que predicaven, encara que també hi hagué senyors i personalitats de la burgesia emergent, així com diversos trobadors. Encara que la idea dominant és que no hi ha relació entre la doctrina dels Bons Hòmens i la lírica trobadoresca, Denis de Rougemont posa en dubte l'afirmació. Després d'incidir en el fet que càtars i trobadors desenrotllen les seues activitats en un mateix temps i un mateix espai, conclou que: "el lirisme cortés fou *al menys inspirat* per l'atmosfera religiosa del catarisme. Esta és una tesi mínima en aparença, però una vegada admesa, em sembla que alhora implica i explica molt més." [4]

Una de les claus de l'èxit de les predicacions dels Bons Cristians sembla que es deu al fet que predicaren en occità i traduïren la Bíblia també a la llengua del poble. Segons Michele Gardère: "l'èxit del catarisme a Occitània es dóna a causa del fet que els Perfectes parlaven i predicaven en la llengua dels pobles del sud de França, és a dir, en occità, mentre que els clergues de l'Església presumien de no parlar més que en llatí, llengua que no comprenia ni el poble pla ni tan sols els senyors feudals."[5] I, segons Anne Brenon: "L'exemplar únic de la Bíblia càtara que ha arribat fins a nosaltres, i que es conserva a Lyon, procedix lingüísticament del sud del territori occità. Una de les reivindicacions essencials dels cristians rebels dels segles XI i XII fon, en efecte, trobar assaciada la fam i la set de la Paraula de Déu. Els heretges varen ser així els que traduïren les paraules de l'Evangeli per a ús del poble cristià: per una predicació directa, i en una llengua compresa per tots, no en el llatí dels clergues." [6]

Els càtars consideraven que el dimoni era el príncep de la terra, de la naturalesa, del món; Déu, en canvi, l'ésser bo i perfecte, era el creador del cel, del bé i de l'ànima. L'home pertanyia a ambdós mons i el seu cos corruptible era propietat de Satanàs, en canvi l'ànima venia de Déu. La seua visió dualista, per a Anne Brenon no té cap enllaç amb

---

4.- Denis de Rougemont El amor y occidente Ed. Kairós, Barcelona 1993, pàg. 104
5.- Michel Gardère Rituels cathares. Trad. Rituales cátaros Olañeta, editor, Palma de Mallorca, 1996. pàgs. 34-5
6.- Anne Brenon, Op. cit. pàg. 67

el maniqueisme i és perfectament admisible dins del cristianisme. "Es pot ser dualista i cristià per la simple raó que és possible una lectura dualista del Nou Testament".[7]

ALGUNES CARACTERÍSTIQUES I COMPORTAMENTS CÀTARS, especialment dedicades al gran públic sudpirinenc desconeixedor del fenòmen. Els càtars s'anomenaven a si mateixos *Bons Hòmens*, pero també hi havia, concepte molt avançat per a l'època, *Bones Dones*. I en les òrdens càtares hi havia un nombre pràcticament igual de dones que d'hòmens. A tal respecte és interessant el treball d'Anne Brenon Les *femmes cathares*.

Enteniment del Bé. Quan volien saber si l'interlocutor era pròxim a les creences càtares li preguntaven: " Tens enteniment del Bé?"

El rite del pa de la santa oració: A taula, amb tots els assistents de peu, els Bons Hòmens, després de resar dos parenostres, tallaven el pa d'un costat a l'altre en tantes seccions o llesques com comensals hi havia. Cosa que no és una cerimònia seblant a la de l'Església de Roma, en absolut. En no creure en la reencarnació de Crist, no donaven importància a la missa i la consagració. El seu repartiment del pa es feia a taula i no en un acte solemne.

L'endura o "suïcidi" càtar suposava una renúncia a l'existència en la terra, lloc creat pel diable i, per tant, ple de maldats. Podria semblar una mena de suïcidi pero no ho era. Segons Rainier Saconi: "Quan un malalt no tenia forces ni per a dir el 'Pater', elegia el camí d'arribar a la mort per inanició abans que pecar. Per això sol.licitava, encara que fóra amb una veu quasi inaudible, que deixaren d'alimentar-lo."[8]

El *consolament* era l'únic sacrament de l'Església de l'Amor.

El *consolament* d'ordenació. Es tracta del baptisme espiritual que es realitza mitjançant la imposició de mans.

El *consolament* als morimunds era una espècie de baptisme o consol. Qualsevol pecador, pel fet de rebre el consolament, quedava lliure de pecat, sense haver de sotmetre's a cap de penitència.

7.- Anne Brenon. Op. cit. pàg.75.

8.- Citat per Carter Scott a Los cátaros M.E. Editores S.L. 1996, pàg. 166

El *meliorament* era un rite pel qual els creients demanaven al perfecte que els beneira i que pregara a Déu per ells. El perfecte es trobava a un costat d'un banc i els que volien demanar-lo a l'altre, s'inclinava un i demanava "la benedicció" agenollant-se junt al banc. El perfecte responia: "El Senyor vos beneïsca. Llavors, el que s'havia agenollat colpejava el banc amb les mans juntes, les besava, i així tres vegades. Fet això s'alçava i s'acostava al perfecte, posava una galta contra la d'ell, després l'altra contra l'altra del perfecte, i una tercera vegada la primera galta contra la galta del perfecte, i en acabant el besava.

Segons Sicre, el delator de monsenyor Belibaste, li conten com "hereticaven" o cristianitzaven com hagueren dit els Bons Hòmens. Posaven llençols blancs i llenceria neta en un banc i el que anava a convertir-se s'assentava en un extrem del banc i el *càtar* a l'altre.[9]

Els directors espirituals de la comunitat no es casaven ni tenien contacte carnal. No menjaven carn; peix sí perquè en ser un animal que es cria dins l'aigua, els esperits malignes no arribaven a contaminar-lo. D'altra banda, sembla que tenien prevenció per ingerir aliments fets amb reproducció sexual.

Del costat sud dels Pirineus, sabem que els càtars catalans depenien jeràrquicament d'Occitània. En aquells anys, ni els Pirineus ni les fronteres administratives varen impedir als càtars aquella dependència dels centres occitans. I els valencians? De qui depenien els càtars valencians? D'Occitània també? Estaven organitzats com Església? Hi hagué també bisbes càtars a terres valencianes el segle XIII? El títol de monsenyor que Sicre i els fidels li donen a Belibaste indica que es tracta d'un bisbe.

Una de les activitats a què es dedicaren especialment va ser el mercat de les teles, ocupació que, a més de fer-los guanyar-se la vida, els permetia entrar en contacte amb persones de diversos llocs a les quals podien adoctrinar fàcilmenta a través de la transacció comercial.

9.- Jean Duvernoy La captura del cátaro Belibaste Muchnik Editores, Barcelona 1987, pàg. 108

Sabem que al Regne de Valéncia varen vindre una gran quantitat de mercaders de teles (l'ofici càtar per antonomàsia) en els anys de posteriors a la Conquista. Quants d'aquells eren càtars?En varen vindre molts? Segons Robert Burns: "els condemnats de la guerra civil albigesa del Llenguadoc foren manats a guerrejar a la 'frontera' valenciana."[10] Quants? No és estrany que en vingueren molts a combatre un mal major: els infidels. "Doctors tomistes i dominicans inquisidors no confongueren mai entre *heretges i infidels*. Els primers, a pesar de les equivocacions i errors, encara que foren condemnats i maldits, pertanyien a l'univers cristià, en tant que els segons els eren estranys."[11]

CÀTARS VALENCIANS

Des del mateix moment de la conquista de Valéncia vingueren càtars acompanyant Jaume I; aquell allau no pararia d'entrar a les noves terres conquistadas durant els dos primers segles d'existència del nou Regne de Valéncia. Hi ha noms documentats tant del segle XIII com del XIV. Dels que vingueren amb Jaume I sabem que: "Ramon de Termes, pare de l'Oliver de Termes que fou tota la vida amic de Jaume I, era un càtar protector dels seus correligionaris"[12].Com podem comprovar, Jaume I té amics entre els càtars. Veiem-ne uns quants més d'aquells que vingueren a Valéncia amb el rei.

Càtars documentats el segle XIII

1.- HUG DE FENOLLET

"Pere de Saissac, vescomte de Fenollet i d'Illa, en1262 seria condemnat i desenterrat per cremar les seves despulles pel delicte d'heretgia. Els seus descendents, que exerciren un paper tan prepon-

---

10.-Robert I. Burns. The Crusaders Kingdom of Valencia. Cambridg, Mass., 1977. Traducció espanyola ".-El Reino de Valencia en el siglo XIII. Ed. Del Cenia al Segura, Valéncia 1982, vol. I pàg. 18.

11.- Anne Brenon. Op cit. pàg. 103

12.-Jordi Ventura. Els heretges catalans Ed. Selecta, Barcelona, 1976 pàg. 54.

derant en la història del regne de Mallorca, mai no reeixiren a salvar la memòria de Pere de Fenollet i de Saissac. El seu fill, Hug, que havia contribuït a la conquesta de Xàtiva –on avui encara existeix el poble de Llocnou– (Lloc Nou d'En Fenollet) fou suspecte d'heretgia, però el salvà Jaume I" [13]

2.- ROBERT DE CASTELLROSSELLÓ

"Fou el més afortunat i el més coratjós de tots els càtars rossellonesos. Empresonat diverses vegades pels inquisidors, s'escapà i lluità contra d'ells des del seu castell estant. La seva comprensible rebel.lia motivà no menys que la intervenció del papa Gregori IX, del rei Jaume i del penitenciari papal sant Ramon de Penyafor. Finalment, pogué salvar la vida i la llibertat a canvi d'anar a lluitar tres anys contra els sarraïns de València".[14]

3.- HUG DE SAISSAC

La GEC, parlant de l'extensió del catarisme cita: "la regió de Morella i les noves terres conquerides, en les quals havien intervingut senyors càtars com Hug de Saissac i Robert de Castellrosselló."[15]

4.- GUILLEM DE SANT MELIÓ

"**Els casos (de catarisme) a València ciutat deuen ésser més nombrosos del que hem sabut trobar**[16] Però un cas, que hem pogut seguir pas a pas, és d'una singular importància i ens dóna idea del que degué succeir.

Es tracta d'un lleidetà que es deia Guillem de Sant Melió i degué ésser dels qui pagaren per ésser perdonats a Lleida, puix que aquell mateix any 1257 el seu germà Eimeric era empresonat per heretgia. L'any següent Guillem de Sant Melió era a València ciutat on feia préstecs al rei (Jaume I) per diverses quantitats. Ja sabem també que , en

---

13.-Vengura, ibid.
14.-Ventura, op. cit. p. 55
15.- GEC Barcelona, 1973, vol. IV, pàg. 750.
16.- El subratllat és meu.

1262 els afers de Guillem de Sant Melió li permeteren tornar a comprar al rei l'absolució del crim d'heretgia. Sis anys més tard, propietari dels molins del terme de Valéncia, Sant Melió havia deixat de ser ciutadà de Lleida i era valencià. Un document del 1271 ens revela que el rei li deu més quantitats i que Sant Melió s'ha casat amb Berenguera, filla del qui serà batle de Valéncia, Berenguer Dalmau".[17]

Càtars documentats el segle XIV[18]

Seguint la delació d'Arnaud Sicre, es poden destacar els següents grups: Monsenyor de Morella i la seua companya Raimonda de Junac, la família Sicre, la família Mauri, la família Autier, i finalment, Raimond Isaura i Guilhèm de Sant Mateu.

5.- MONSENYOR DE MORELLA, GUILHÈM BELIBASTE

Monsenyor de Morella, com l'anomena el seu delator Arnaut Sicre, és el director dels càtars valencians que s'havien afincat a Morella i Sant Mateu. L'apelatiu de monsenyor ens dóna la dada que es tracta d'un bisbe de l'Església de l'Amor. El seu nom era Guilhèm Belibaste, pero en acceptar el catarisme prengué el nom de Pèire. Ell és l'últim perfecte, o, millor dit, Bon Home, càtar. Provenia d'una família de la burgesia acomodada de Cubières (Aude). Tota la família eren bons creients. Desenrotllà el seu ministeri en les terres valencianes del nord. Per a sobreviure feia cistelles. Vivia amb Raimonda de Junac. Va ser dut a Carcassona a finals d'agost de 1321. Va ser cremat en el castell de Vilaroja-Termenes (Aude) per l'arquebisbe de Narbona.

Cal dir que tots els perfectes de l'eslgésia de l'AMOR es dedicaven a alguna activitat per guanyar-se la vida, treballar el vímet, les teles, etc., cosa que apreciava el poble menut, a diferència dels rectors de l'església de ROMA que treballaven només en qüestions del seu ministeri.

17.- Jordi Ventura, pàg. 58.

18.- Jean Duvernoy La captura del cátaro Belibaste, Delación ante el tribunal de la Inquisición en Pamiers, el 21 de octubre de 1321. Muchnik Editories, Barcelona 1987.

6.-RAIMONDA MARTI, DE JUNAC

Filla del mestre ferrer Pèire Martí, de Junac. S'havia casat amb el viudo Arnaud Piquier, de Tarascon. Era la companya de Belibaste, monsenyor de Morella, amb el qual convivia. Evidentment no estaven casats, com passava amb tots els perfectes, però el fet de viure en parella feia que donaren una sensació de normalitat de cara al poble, i així s'evitaven les possibles sospites. Del seu matrimoni anterior té una filla que viu amb ells.

7.- FILLA DE RAIMONDA.

8.- ARNAUD SICRE

Son pare era de Tarascon. Sa mare, Sibilla den Balle (Batle), era d'Ax-les-Thermes, militant i probablement perfecta. Va morir en la foguera sense abjurar ni delatar ningú. Un dels seus fills, Pons, va ser perfecte. Arnaud es dedicà a la delació i a la captura de Belibaste a fi de recuperar la casa de sa mare. Amb tal finalitat va a Morella i Sant Mateu on es trobarà amb els càtars que hi vivien. El fet de ser fill de la bona dona Sibilla den Balle li facilitarà el contacte, i la simpatia, amb els cristians, com s'anomenaven ells, de les comarques valencianes del nord. Des que arriba a les comarques de Castelló manifesta el desig d'anar a la ciutat de Valéncia a trobar el seu germà.

9.- BERNARD SICRE

Germà del delator Arnaud Sicre, viu a Valéncia pero en arribar a buscar-lo Arnaud Sicre i Pèire Mauri que l'acompanya, ja no el poden trobar. Segons informacions imprecises sembla que se n'havia anat a Sicília, a la guerra.

10.- RAIMOND GUILHÈM

Arnaud Sicre va a sa casa de Valéncia a buscar el seu germà Bernard.

11.- GHILHEMETA MAURI

Germana de Pèire. "Felip d'Alairac aconsellà, cap a 1305, a Pèire Mauri que ajudara la seua germana menor, Guilhemeta, a esca-

par del seu malvat marit, el toneller de Laroque d'Olmes, que li pegava, però es tractava d'una vocació religiosa: la pròpia Guilhema desitjava abandonar el seu marit per posar-se al servici de l'Església clandestina, inclús per a entrar-hi."[19] Vivia a Sant Mateu, a la casa dels Cerdans, al carrer dels Llauradors. Guilhemeta tenia dos fills:

12.- JOAN i

13.- ARNAU

Sicre diu que el vol casar amb la seua germana. La intenció és falsa, però ens dóna idea que Arnau tenia una edat casadora.

14.- PEIRE MAURI

Germà de Guilhemeta.

15.- PEIRE MAURI

Cosí germà de Guilhemeta. Era pastor i vivia a Sant Mateu. Es va convertir a partir de reflexionar sobre el comportament dels càtars amb què convivia. Va quedar fascinat pels Bons Bòmens i decidí acceptar la seua doctrina.

16.- JOAN MAURI

Germà de Pèire.

17.- EMERSENDA MAURI (Mersendis)

Germana de Pèire i Guilhemeta. Viu a Beceit, al costat de Morella. La seua filla, Joana, vol denunciar els càtars valencians i ells, creient que és el dimoni, pensen que caldria fer-la desaparéixer.

18.- BERNARD BEFAYT

Gendre d'Emersenda, casat amb Joana. Es llenyater. Va morir xafat per un cudol mentre tallava un arbre.

19.- Anne Brenon. Op. cit. pàg. 127.

19.- RAIMOND ISSAURA DE CASTELLÓ

Vingué de Larnat. Vivia a Castelló de la Plana, anava a Sant Mateu i Morella i en un dels seus viatges de predicació arribà a Múrcia.

20.- GUILHÈM DE SANT MATEU

Clergue d'uns trenta anys, moré, ulls blaus, de mitjana estatura, parlava un occità que estava entre el gascó i el llenguadocià, i podia ser, per tant, de la rodalia de Tolosa. Vivia en una casa sobre la plaça de Sant Mateu, prop de l'església. No volia dir el seu cognom ni d'on era.

21.- SENYORA DE MONTAILLOU

És la primera creient que es troba a Sant Mateu el delator Sicre.

22.- GUILHÈM MAURS

Es de Montaillou, com la majoria dels Bons Cristians que vivien al Maestrat. Està de pas per Sant Mateu, i passa uns dies a casa de Guilhemeta Mauri.

Podem parlar d'una Església càtara valenciana?

Els segle XIII, acabat de crear el Regne de Valéncia, trobem, entre les classes altes, una sèrie de senyors de gran importància qualitativa en la vida de la ciutat i, entre el poble menut, diversos venedors de teles pul.lulant per terres valencianes. Varen arribar mai a tindre la seua pròpia organització eclesiàstica valenciana?

Per què varen triar les terres valencianes per a exiliar-se Belibaste i els altres Bons Cristians occitans? Va ser un simple atzar? Varen vindre a un lloc desconegut o, pel contrari, sabien que al Regne de Valéncia podien ser ben rebuts perquè hi havia un cos ample de Bons Cristians dispostos a acollir-los? Hi havia ja una organització dels adeptes de l'Església de l'Amor a terres valencianes?

Al segle XIV, el fet de tindre documentats diversos Bons Cristians al Maestrat i a les terres del nord, pot dur-nos a pensar que la col.lectivitat era realment una església valenciana. Potser és una idea un

tant arriscada, però no podem deixar de plantejar-la ací. No només hem de comptar amb la importància numèrica del fet de presentar la quantitat de Bons Hòmens i Bones Dones que tenim documentats a Valéncia. Volem arriscar-nos a fer un salt qualitatiu en les nostres apreciacions. Si hi havia una comunitat amb diversos fidels i Bons Hòmens, no és lògic pensar que aquells cristinas formaren una església?

Hem dit les terres del nord perquè fonamentalment és allí on tenim més documentada la presència de Bons Hòmens, però sembla ser que l'Església de l' Amor s'estengué per totes les terres valencianes. Parlant de la diàspora dels Bons Cristians, Carter Scott diu que "Igual que havien triat la via interna que duia a Galícia, passant per Navarra, Logronyo, Astúries i Lleó, en buscaren una segona que baixava des de Catalunya a Castelló, per arribar a Valéncia i Alacant."[20] Ja havíem trobat algun personatge a Valéncia ciutat, queda oberta la proposta d'Scott; caldria esbrinar què passa amb la presència desl Bons Cristians a les terres alacantines.

Segons Anne Brenon "L'Església càtara està constituïda, de fet, per cert nombre d'Esglésies-germanes i autònomes".[21] I assenyala les de França, Itàlia i diverses a Occitània. En uns moments de crisi, els darrers anys de l'existècia de l'últim bisbe càtar, és lícit pensar que els Bons Cristians de terres valencianes estaven organitzats com Església? No hi havia res que ho impedira; és més, hi ha un argument que reforça esta idea "En temps de la persecució, un sol Bon Home aïllat, o una Bona Dona, podia per si mateix representar tota l'Orde de la santa Església i convocar eficaçment l'Esperit sobre un postulant o una postulant dispostos a arriscar-ho tot."[22] I a terres valencianes tenim un dels bisbes més famosos, probablement pel fet de ser l'últim perfecte cremat, Belibaste, però n'hi ha més, com hem pogut comprovar. De moment, no podem aportar proves de l'existència real d'una Església càtara valenciana (millor dit, Església dels Bons Cristians), i, per tant, no podem afirmar res. La pregunta que encapçala est apartat està for-

---

20.- Carter Scott. Los cátaros M. E. Editores S.L. 1996. pàg. 162
21.- Anne Brenon. Op. cit. pàg. 50.
22.- Anne Brenon. Op. cit. pàg. 116.

mulada amb totes les reserves que cal, però alhora volem que servixca per obrir la porta. Segons Brenon: "Guilhèm Belibaste anava a ser descobert per un agent doble a Morella, en Aragó, (sic) on sobrevivia al si d'una petita comunitat occitana exiliada. Tornat al comtat de Foix, va ser capturat pels agents de la Inquisició, interrogat a Carcassona i cremat després a Villerouge Termenès pel seu senyor secular, l'arquebisbe de Narbona, el 1321. Així desapareixia l'última Església càtara occitana".[23] Valenciana, podem dir, o valenciano-occitana. Comptant que Morella i el Maestrat són valencians. A l'Aragó sembla que no n'hi havia massa, al menys no en va trobar el delator Sicre: "Després d'haver recorregut diversos llocs d'Aragó sense haver trobat el menor rastre (de càtars) vaig arribar, quasi exhaust, a la ciutat de Sant Mateu".[24]

Les persones de què hem parlat sumen un total de 22 càtars, si bé cal aclarir que Arnaud Sicre, si havia segut càtar, cosa possible, donat que era fill de Sibilla den Balle, en el moment que el trobem era un penedit delator.

El nombre de Bons Hòmens i Bones Dones que hi ha documentats en són prou com per deixar la porta oberta a continuar investigant el tema. Això esperem.

LA PETJA OCCITANA

Documentada la presència d'aquells càtars a les terres del nord, cal dir que la seua petja arriba fins els nostres dies. El cult a Santa Maria Magdalena es diu que es troba sempre en llocs on hi ha hagut càtars, cosa que en el cas de Castelló de la Plana és ben clar.

La presència occitana a les terres valencianes del nord queda encara patent en la toponímia: el riu **Belcaire**, riu del bell caure; el cognom **Casanha/Casanh** –existent a les comarques de Castelló i a l'Horta sud– el qual els diccionaris catalans no l'enregistren més que

---

23.- Anne Brenon. Op. cit. pàg. 197. S'ha perdut el subratllat.
24.- Jean Duvernoy. Op.cit. pàg. 29.

com a cognom, mentre que en occità significa *carrasca*; **Terreras de Sirac**, *ac* afix derivat del celta *-accu* molt abundant a Occitània; tenim el mateix cas en **Masia d'Usac**; **Alqueria de Rocafull**, Sagunt. Nom de família noble de Montpelhièr vinguda amb el rei Jaume I. Etc. Són de l'època del catarisme? dels segles següents? Siga com siga, la qüestió certa és que els càtars valencians guardaren la seua llengua d'origen i amb ella s'expressaven.

LA LLENGUA OCCITANA DELS CATARS VALENCIANS

Els càtars, "podien recórrer al llatí, pero quasi sempre usaven la llengua d'Oc."[25] L'occità era, doncs, la llengua de relació dels Bons Hòmens i les Bones Dones de l'Església de l'Amor, i els valencians no eren una excepció. Els del Maestrat i els Ports parlaven occità, com es desprén de les aportacions següents.

Aquells darrers càtars resaven encara a Morella una oració en començar el segle XIV que deia que Lucifer s'endugué les ànimes del cel amb engany, en prometre'ls que "Dar-los havia senhoria uns sobre autres, et que n'hi hauria que serian reis e comtes o emperadors, e ab un aucel en pendrian autre e ab una béstia autra" [26]

En boca del monsenyor de Morella veiem expressions com ara: "Tròp de palis", "A, dels lobasses"[27] que la versió castellana traduïx per "Demasiados bordados" i "¡Ah, malos lobos!

En boca de Pèire Mauri, parlant dels esperits, veiem que s'escapen "esparaucatz"[28] que és traduït per: "asustados", "espantados".

El delator diu que després d'un sermó mengen "empastat de peis",[29] que era un paté de peix que solien menjar els perfectes, i el preferien pel sabor i per la facilitat de poder-lo transportar i conservar.

25.- Carter Scott. Los càtaros M. E. Editores S.L. 1996, pàg. 39.
26.- Döllinger. Dokumente, Vol. II, pp. 177-178. Citat per Jordi Ventura. Op. Cit. p. 71
27.- Duvernoy. La captura, pàg. 43.
28.- Duvernoy, pàg. 52
29.- Duvernoy, pàg. 56

També se'ls preparava bunyols de peix que s'anomenaven "artocreos". Mot que procedix del grec: arto, pa, i creos, carn. En el nostre cas, carn de peix.

En una discussió entre monsenyor de Morella i el delator, aquell li crida: "Pec, pec![30] que és traduït per "Idiota, idiota", que és paraula viva en l'occità actual. En valencià és usat també, només que la labial ha canviat i es diu estar "mec" d'aquell que no té un bon enteniment.

En una altra discussió entre els dos li diu: "Gavet, gavet!"[31] que és traduït per "Cretino, cretino".

En una ocasió, el delator Sicre va a visitar Emersenda i es fa passar per nebot. Joana, la filla, li diu: "Dieus te sal, cosí!"[32]

Es conta que una de les creients, davant l'Inquisidor de Carcassona es fa "l'orca"[33] que és traduït per "se hizo la pobrecita".

I en l'aspecte culinari trobem finalment, al costat de l'empastat de peis i els artocreos, unes "offas"[34] que són "albóndigas de pescado que se frien en una sartén".

En no tindre els documents originals, no sabem si la delació es va fer en occità, com és lògic, però és evident que aquells càtars usaven la llengua occitana en la seua estada a terres valencianes, com era normal. Per què ho feien? Si no volien distingir-se de la resta de la població i, com en el cas de Belibaste, vivien en companyia d'una dona a fi de presentar una conducta normal ¿Com és que parlaven occità? Es que el seu parlar no es distingia del dels valencians fins al punt de ser considerat estrany? Com s'entenien amb la resta dels valencians? Els entendrien si els oferien "empastat de peis"? I si els insultaven dient-los: pec, pec! ? I si els saludaven dient-los: Dieus te salv cosí? S'entendrien? Llavors, hi havia molta diferència entre la llengua de Montaillou, la de Valéncia, la de Morella i la de la Seu d'Urgell? Si se'ns permet la ironia, no tenim documentació que assenyale que hi haguera traductors.

30.- Duvernoy, pàg. 57
31.- Duvernoy, pàg. 88
32.- Duvernoy, pàg. 105
33.- Duvernoy, pàg. 120
34.- Duvernoy, pàg. 130

CONCLUSIONS

L'estudi del catarisme al Regne de Valéncia i la forta importància que pogué tindré en unes terres acabades de reconquistar per al cristianisme és un treball a fer encara. Hui, esperant el dia que comencen a aparéixer les pertinents tesis doctorals, donem a conéixer el fet que al Regne de Valéncia varen vindre moltíssims Bons Hòmens occitans anònims, pero en tenim 20, entre hòmens i dones, que coneixem el nom i distintes dades. A més, aportem documentació interessantíssima des del punt de vista lingüístic que demostra que els càtars valencians continuaven parlant –no s'amagaven de parlar– la seua llengua occitana per Morella i Sant Mateu; també a Castelló de la Plana, Valéncia, Lloc Nou d'En Fenollet, Alacant...? A les comarques de Castelló encara hi ha un fum de noms occitans en la toponímia. Un altre estudi que espera que s'hi dedique algun especialista ben dotat.

Des del punt de vista polític, és remarcable que el batle de Valéncia Berenguer Dalmau casara la seua filla, Berenguera, amb un càtar. Esperem els treballs dels historiadors i altres recercaires que podran aclarir la importància social, política, econòmica, cultural i lingüística dels càtars valencians. I els esperem amb una gran impaciència.

Ai dich.

Valéncia, Juliol 1999